

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

СЕКЦИЯ ПО ПУБЛИЧНОПРАВНИ НАУКИ

БЮЛЕНТ ШЕИТ МЕХМЕД

АДМИНИСТРАТИВНОПРАВЕН СТАТУТ НА ХОРАТА СЪС СПЕЦИФИЧНИ СОЦИАЛНИ ПРОБЛЕМИ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

по професионално направление ш.3.6. Право

докторска програма: Административно право

и административен процес

научна област ш. 3. Социални, стопански и правни науки

Научен ръководител:

проф. д-р Веселина Канатова – Бучкова

София, 2023 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на заседание на Секцията по публичноправни науки при Институт за държавата и правото на 21.12.2022 год.

Дисертантът е зачислен като докторант на задочна форма по научна специалност „Административно право и административен процес“ със заповед на Директора на ИДП, считано от 01.10.2015 г.

Публичната защита ще се състои на …… 2023 г. в ИДП, пред научно жури , назначено със заповед на Директора на ИДП № ……. 2022 г., в състав:

Вътрешни членове:

1.Проф. д-р Дарина Зиновиева, ИДП
2.Проф. д-р Ганета Минкова, ИДП, Проф. д-р Надежда Йонкова, ИДП – резервен член

Външни членове:

1.Проф. д-р Мария Славова – СУ „Св. Климент Охридски“
2.Проф. д.ю.н. Георги Пенчев – ПУ „Паисий Хилендарски“
3.Доц. д-р Константин Пехливанов - ПУ „Паисий Хилендарски“
4. Доц. д-р Маргарита Чешмеджиева, ЮЗУ „Неофит Рилски“, резервен член

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в ИДП, Секция по публичноправни науки (София, ул. „Сердика“ № 4) и на интернет страницата на ИДП при БАН.

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на изследването

Избраната тема на дисертационният труд е насочена към изследване на спецификите на правната регулация на хората със специфични социални потребности.

Социалното подпомагане на най-бедните и рискови групи от населението се регламентира от различни законови и подзаконови нормативни актове, които установяват специфични изисквания спрямо субектите на социално подпомагане, компетентността на административните органи, правата и условията, при които се осъществяват дейности по социално подпомагане.

Предоставянето на всяка една регулирана от правото социална защита се осъществява при изпълнение на императивни разпоредби на закона и при създаден ред и организация от страна на Агенцията за социално подпомагане (АСП) и от териториалните й поделения в страната.

АСП е изпълнителна агенция към Министерство на труда и социалната политика (МТСП), чиято дейност е насочена към изпълнение на държавната политика в областта на социалното подпомагане, социалната закрила и закрилата на детето. В изпълнение на държавните политики Агенцията предоставя 37 административни услуги, регламентирани в нормативни документи – закони, правилници, наредби и регламенти на ЕС. С тях се предоставя права на социална закрила на уязвими хора[1], които са

[1] Дефиниция „уязвими групи“ е дадена в „Речника на термините от сферата на социалната закрила и социалното включване“, публикуван на интернет портала на Европейската комисия [1]. С въведеното понятие се има предвид групи, които са изправени пред по-висок риск от бедност и социално изключване от обичайния за населението. Етническите малцинства, мигрантите, хората с увреждания, бездомните, хората, страдащи от зависимости, самотните възрастни и децата, лишени от родителска грижа, често срещат затруднения, като ниско образование, безработица или

регламентирани в процедура и срокове, в повечето случаи императивно уредени.

Големият брой на потребители на услугите, предлагани от АСП, чрез териториалните й дирекции, обуславя обществената значимост на поставената цел на настоящия проект.

Темата не е била изследвана до сега, ето защо дисертационният труд се отличава с новост, актуалност и значимост.

2. Цел, обект, предмет и задачи на изследването

Основна цел на дисертационния труд е да се направи анализ на съдържанието на действащата правна уредба за социално подпомагане на бедните, в контекста на техните специфични социални проблеми, като се открият нейните слабости и се направят конкретни предложения de lege ferenda, които да дадат по-ефективни решения за подпомагане на пълноценната им интеграцията в социалния живот.

Обект на дисертационния труд е административноправният режим, правилата и административните процедури при осъществяване на правото на социално подпомагане на хората със специфични социални потребности.

Предмет на изследването са въведените със Закона за социално подпомагане (ЗСП) и Правилника за неговото прилагане административни

недостатъчна заетост, които могат да доведат до още по-голямо социално изключване. Не е възможно да се направи пълен списък на уязвимите групи, тъй като неговото съдържание непрекъснато се променя заедно с промените в социално-икономическия контекст. Един примерен, неизчерпателен списък на уязвимите групи включва: етнически малцинства, хора, живеещи в бедност, безработни, хронично болни, нетрудоспособни и хора с увреждания, самотни родители, бременни жени, многодетни семейства с три и повече деца, деца, лишени от родителска грижа, включително деца, настанени в институции, бежанци, включително непридружени малолетни и непълнолетни, жертви на насилие, хора с ограничен достъп до публични услуги и изолирани групи. Изброените групи не са взаимно изключващи се и често дадено лица може да принадлежи към повече от една група. В такива случаи уязвимостта става още по-голяма.

процедури и тяхната ефективност по отношение на потребностите на хората със специфични социални потребности. Предмет на изследването са функциите на АСП, като орган за социална закрила и контролно-гаранционни способи за законност в държавното управление в областта на социалното подпомагане.

Извън предмета на изследването остават административни услуги, предоставяни от АСП по реда на Закона за семейни помощи за деца и Правилник за неговото прилагане, Закона за хората с увреждания и Правилник за неговото прилагане и Закона за закрила на детето и Правилник за неговото прилагане, които също имат характер на социално подпомагане.

Задачите на настоящия дисертационен труд са следните:

- анализ на потребностите на хората и извеждане на дефиниция на понятието „специфични социални проблеми“, в контекста на правото на лицата на социално подпомагане;
- проследяване на историческото развитие на социалното подпомагане в България
- представяне на актуалната приложима правна уредба на социалното подпомагане в България и анализ на регламентираните административни процедури и условия, за предоставяне на права на хората със специфични социални потребности, от гледна точка на адекватност на установените с тях механизми за подкрепа;
- установяване на съществуващите проблеми при гарантиране на правото на социална закрила на хората със специфични социални проблеми;
- представяне на контролно-гаранционни способи за законност в държавното управление в областта на социалното подпомагане, в

контекста на защита на правото на хората на социално подпомагане.

3. Методи на изследването

Преобладаващо *използваните методи в дисертационния труд са* позитивно-правен анализ на действащата нормативната уредба. Посочените по-горе задачи на изследването са постигнати с прилагане на методите на логическия и правно-догматичния анализ. Чрез правно-исторически анализ е представено развитието на нормативната уредба. В дисертационния труд се използват също така системният и сравнителният метод на анализ.

4. Структура на дисертационния труд

Съгласно изискванията на чл. 27 от Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България дисертационния труд съдържа: увод, изложение, представено в три глави и заключение - изводи и препоръки.

Глава първа от дисертационния труд е посветена на общата характеристика на правото на социално подпомагане. Направен е исторически преглед на развитието на социалното подпомагане в България. Представена е и съвременната организация на системата за социално подпомагане в България.

В **глава втора** са представени административноправните режими за социално подпомагане на хората със специфични социални потребности по реда на Закона за социално подпомагане. Анализирани са изискванията към гражданите и предвидените специални производства за предоставяне на различни видове социални помощи.

В **глава трета** е посветена на контролно – гаранционните способи за охрана на правото на социална закрила на хората, обект на социално

подпомагане. Разгледан е въпроса за организацията и дейността на специализирания административен контрол в рамките на Агенция за социално подпомагане. Обществеият съвет за контрол над дейността на социалното подпомагане е представен като необходим орган за участие на гражданите в общественото управление за решаването на важните проблеми в областта на социалната защита на гражданите.

Посредством разкриването на спецификите в правната регламентация на материята, съобразена с тълкуването и прилагането й в правораздаването, **в заключение** се формулирани изводи и конкретни предложения de lege ferenda, които ще допринесат за по-ефективни решения за подпомагане на пълноценната интеграция на хората със специфични потребности в социалния живот.

Изследването е съобразено със законодателството и съдебната практика към 31.12.2022 год.

II. Научна новост и приносни моменти

Основен научен принос е самото формулиране на темата, доколкото нормативната уредба в областта на социалното подпомагане е необходимо да бъде изцяло реформирана, като конкретните предложения **de lege ferenda,** които ще допринесат за нейното усъвършенстване са конкретно и ясно формулиране.

Принос в дисертационният труд е предложението за преодоляването на фрагментацията в нормативните актове, регламентиращи социалното подпомагане на хората със специфични социални потребности, чрез консолидиране на помощите, които са насочени към сходни целеви групи и имат еднакви критерии за тяхното предоставяне (доходи, имуществено състояние, социално положение и т.н.). Въвеждане на подход, който предвижда целево подпомагане на лица и семейства, след изготвяне на комплексна оценка на техните потребности, като възможност да се постигне по-ефективна и резултатна социална работа, избягване на административната тежест за гражданите и намаляване на разходите за администрацията.

Научен принос е изведената потребност от постигане на координиран подход за подкрепа на хората със специфични социални потребности, с цел намаляване на бедността и социалното изключване, чрез регламентиране на система от образователни мерки, услуги и помощи, които взаимно се подкрепят и допълват в социалната работа с уязвимите лица и семейства. Механизмите за социална закрила следва да са многостранни (да включват обучения за придобиване на умения и компетенции за реализация на пазара на труда, подкрепа за трудова интеграция, ползване на социални услуги, мерки за закрила на детето, дейности заетост, възможности за обучение, социални помощи, финансова подкрепа за хората с увреждания и др.), за да се гарантира достъпа на хора със специфични социални потребности до

необходим комплекс от ресурси, прилагането на които да мобилизират индивидуалните възможности на всяко лице за излизане от ситуация на социална изолация и да подпомогнат трайното и активно включване в обществения живот. Това налага в рамките на една комплексна оценка на потребностите да се индивидуализират рисковете за всеки отделен член на семейството и се установят конкретните потребности от предоставяне на помощи, необходимост от консултация за установяване на потребности от лечение, включване в обучения за повишаване на умения и компетенции, ползване на услуги, за преодоляване на съществуващи или възможни рискове за деца в състава на семействата и др. При доказана необходимост, установена с комплексна оценка на потребности, получаването на парична помощ да се обвърже с конкретно дължимо поведение от страна на лицата и семействата обект на социална закрила.

Приносен момент в дисертационния труд е направеният анализ на тежките жилищни лишения, които са проблем за интеграция на социално уязвими групи в обществото, които могат да се преодолеят, чрез изработване, обезпечаване и прилагане на цялостна стратегическа рамка и нормативна уредба, за да гарантират достъп до жилище и адекватно жилищно подпомагане за хора в бедност и социално изключване със специален фокус върху семействата със зависими лица. В този насока, осигуряването на финансов ресурс за жилищна подкрепа на семейства от уязвими групи е от ключово значение.

Конкретен принос е направеното предложение размерът на социалните помощи да бъде достатъчен, съобразен с дохода на семейството, условията на живот и други обстоятелства от значение да се гарантират минимални условия на живот на семейството. Социалните помощи да се обвържат с нивото на бедност на семейството, измерено според обективни критерии, обхващащи покупателната способност, имущественото състояние, състава на семейството – брой на членовете, трудова заетост,

учебен статус, лица със заболявания и/или увреждания, достъп до основни комунални услуги и др.

Безспорно научна новост е направеното заключение, че социалните плащания следва да подпомогнат изпълнението на основното задължение на лицата да удовлетворяват сами своите потребности и тези на семействата им, като същите се предоставят, заедно с други мерки за трудова реализация, чрез включване в обучения за придобиване на квалификации и преквалификация, съобразени с нуждите на пазар на труда. Размера на помощите за семейството да бъде съобразено с престиране на труд по програми за благоустрояване и хигиенизиране и други социални дейности, организирани от общините, като мярка за изграждане и поддържане на трудови навици.

Новост в дисертационният труд е предложеният индивидуален подход за социално включване на семействата със специфични социални потребности, чрез обвързване на помощите с конкретно поведение на лицата и членовете на семействата, изисква разработване на правна основа, която да концентрира ресурсите за социална работа в единна система за социална закрила.

Принос е направеното предложение за кодифициране на законодателство в защита на специфичните потребности на хората. Изведената постановка за преодоляване на фрагментираната правна уредба в областта на социалното подпомагане може да се постигне чрез отмяна на Закона за социално подпомагане, Закона за социалните услуги, Закона за личната помощ и Закона за хората с увреждания, като на тяхно място се приеме нова нормативна уредба, уредена с един нормативен акт, който да гарантира, условие за ефективно функциониране на системата за социална закрила.

Новост в дисертационният труд е направеното предложение да се създаде нов държавен орган, който да концентрира ресурсите на сегашните Агенцията за социално подпомагане, Агенцията за качеството на социалните услуги, Агенцията за хората с увреждания и Държавната агенция за закрила на детето.

III. Кратко изложение на дисертационния труд

ГЛАВА ПЪРВА

Обща характеристика на правото на социално подпомагане

В тази глава са представени понятия и са изведени правните характеристики на специфичните социални потребности на хората, в контекста на социалното подпомагане в България.

Направен е опит да се характеризира бедността като социален проблем, който влияе негативно върху доходите и материалното положение на хората и ограничава човешките възможности за активно включване в обществото. Представени са основните изводи застъпени в изследователски трудове за дефиниране на бедността на т.н. абсолютна бедност направен от Зеебом Раунтрий, както актуалните понятия и подходи прилагани при изследване на проблема.

Представени са приети дефиниции за „бедност“ и „социално изключване“, в рамките на Европейския съюз. Съгласно Решение 85/8/ЕЕС от 1984 г. на Съвета на ЕС, **„бедни“** това са тези лица, семейства и групи, чиито ресурси (материални, културни и социални) са толкова ограничени, че ги изключват от минимално приемливия начин на живот в държавите членки на Европейския съюз, в които те живеят“. Съвместен доклад за социално включване от 2004 г. определя за „бедни“, хората, които „живеят в бедност, ако техните доходи и ресурсите са толкова недостатъчни, че не им позволяват да имат стандарт на живот , считан за приемлив в обществото, в което живеят. Заради тяхната бедност те могат да изпитват множество проблеми, като безработица, ниски доходи, лоши жилищни условия, недостатъчни здравни грижи и възпрепятстване на ученето през цели живот, културата , спорта и отдиха. Те често са изключени от участие

в дейности (икономически, социални и културни), които са нормални за другите хора, а достъпа до основни права може да бъда ограничен“.[2] Определението за **„социалното изключване“**[3] отчасти се припокрива с това за бедност, като „процес, при който определени хора са изтласкани на ръба на обществото и са възпрепятствани от пълно участие в него поради своята бедност или поради липсата на базови компетенции и възможности за учене през целия живот, или в резултат от дискриминация. Това ги отличава от възможността за работа, доходи и образование, както и до социални и общностни мрежи и дейности. Те имат ограничен достъп до власт и до органите, вземащи решение, и така често се чувстват безвластни и неспособни да упражняват контрол върху решенията, които влияят върху техния ежедневен живот.“[4]

При анализиране на определянията за „социално включване“ и „социално изключване“, може да се направи извода, че в политиката на Европейския съюз те се възприемат като антиподи. В националното ни законодателство липсва дефиниция на понятието за „социално изключване“ и „бедност“. Такава е дадена на понятието „социално включване“. Съгласно разпоредбата на § 1, т. 3 от Допълнителните разпоредби на ЗСП социалното включване е „създаването на условия и възможности в най-висока степен за участие на лицата в обществения живот“.

В тази глава е проследено историческото развитие на социалното подпомагане в българското общество и българската държава, тема която не е достатъчно изследвана. Сведения за социалното подпомагане в България са запазени благодарение на историографията, която е съхранила спомените за повече от хиляда и триста годишна история на България. В хронология

---

[2] Съвместен доклад за социално включване на ЕС от 2004 г
[3] Пак там
[4] Пак там

са представени формите на социално подпомагане от времето на езическа България до съвременното устройство на системата в днешно време, в основата на която е Конституцията от 1991 год.

Конституционното определение на Република България като „социална държава“ се съдържа в преамбюла на Конституцията. Текстът гласи „Ние народните представители от Седмото Велико Народно събрание, в стремежа си да изразим волята на българския народ … прогласяваме своята решимост да създадем демократична, правова и социална държава“.[5]

Преамбюла е манифест, който указва пътя за радикална промяна на държавно устройство – на демократична, правова и социална държава. В самото си начало Конституцията очертава стратегията за развитие на България като европейски ориентирана страна.

Разпоредбата на чл. 51, ал. 1 от Конституцията прогласява като основно право на гражданите правото на социално подпомагане, без да указва реда, начина, принципите и системата за неговото осъществяване и практическо прилагане. Конституционно гарантираното право на социална закрила обхваща различни и отделни материални субективни права на гражданите (социални помощи, добавки и услуги), които се обезпечават чрез системата на социалното подпомагане, създадена със законова уредба.

Чл. 51, ал. 1, предл. 2 от Конституцията на Република България определя най-общо гражданите като субекти на правото на социално подпомагане.

Разбирането за социалната държава се свързва със солидарността, като тя е проявление на съвременната европейска държава. Конституцията делегира създаването на уредба на законово ниво, при което законодателят е свободен, след като прецени потребностите на нуждаещите се и възможностите на обществото да предприема мерки за социална закрила,

[5] https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/521957377

да ги променя, вкл. чрез отмяна в границите на общата цел за създаване на социална държава.

Правна уредба на правото на социално подпомагане е развита в ЗСП[6] и подзаконовите актове по прилагането му. ЗСП регламентира организацията и ръководството на системата за социално подпомагане, определя категориите граждани, които подлежат на подпомагане, формите на социално подпомагане, източниците на финансиране на социалното подпомагане, контрола и административно –наказателната отговорност.

ЗСП урежда структура за управление на националната система за социално подпомагане, като предвижда тя да е централизирана, разширява източниците на финансиране и полага основите на финансова самостоятелност на социалното подпомагане. С него се създава общата регламентация за участие на неправитествения сектор в обществения контрол върху дейността на социалното подпомагане. Друг съществен принос на закона е създаването на добър механизъм за контрол и административно наказателна отговорност.

ЗСП определя институционалната рамка на социалното подпомагане в България. Държавната политика в областта на социалното подпомагане се определя от МС, а се разработва, координира и провежда от Министъра на труда и социалната политика. АСП е създадена от 01.01.2003 год. с изменения на Закона за социално подпомагане[7], като изпълнителна агенция – второстепенен разпоредител с бюджетни средства към министъра на труда и социалната политика. Агенцията е юридическо лице със седалище София[8].

---

[6] Закон за социално подпомагане, ДВ, бр. 56 от 19.05.1998 г.
[7] Изм. в ДВ, бр. 120 от 2002 г.
[8] Виж: чл. 2, ал. 3 от Устройствения правилник на Агенция за социално подпомагане

ЗСП до голяма степен има рамков и концептуален характер. В детайли условията и редът за отпускането, изплащането, изменянето, спирането, възобновяването и прекратяването на социалните помощи е уреден с Правилника за прилагане на закона, с изключение на целевите помощи за отопление, които се уреждат с наредба на министъра на труда и социалната политики.[9] Същевременно една част от условията за подпомагане на лица и семейства законодателят е възприел за особено важни за установяване на социална справедливост и ги инкорпорирал в ЗСП[10]. Сред тях са обвързването между социалното подпомагане и задължението за редовно участие на децата в образователния процес и с полагането на труд, освен в случаите на майчинство или когато възрастта и/или здравословното състояние на лицето не позволяват това[11].

В България се прилага диференциран подход за подпомагане с минимални доход на хората от рисковите групи. Гарантираният минимален доход (ГМД), който е нормативно определен размер средства служи за база за определяне на социалната помощ, с цел осигуряване на минимален доход за задоволяване на основни жизнени потребности на лицата, съобразно тяхната възраст, семейно положение, здравословно и имуществено

---

[9] Закон за социално подпомагане, чл. 12, ал. 4

[10] Съгласно чл.11, ал.3 от ЗСП, лицата, на които е възложено да полагат грижи за деца съгласно Закона за закрила на детето, получават месечни социални помощи по този закон само когато децата в задължителна предучилищна или училищна възраст редовно посещават детска градина или училище съобразно формата на организация или на обучение, освен ако това е невъзможно поради здравословното им състояние.

[11] Съгласно чл. 12б ЗСП, безработните лица, които отговарят на условията за подпомагане с месечни помощи, се включват в програми за заетост, утвърдени от министъра на труда и социалната политика. По отношение на безработните лица, които не са включени в програмите за заетост, намира приложение подзаконовата норма на чл. 12, ал. 1 ППЗСП, с която е предвидено, че посочената категория лица получават месечна помощ при условие, че не са се отказали да участват в организирани от общинската администрация програми за предоставяне на социални услуги, екологични програми, програми за благоустрояване и хигиенизиране на населените места и други програми за обществено полезни дейности. На основание чл. 12, ал. 5 ППЗСП, при отказ на лицата по ал. 1 за полагане на обществено полезен труд месечната помощ се спира за срок от два месеца, считано от 1-во число на месеца, през който е направен отказът.

състояние, трудова и учебна заетост[12]. Прилага се система от проценти за определяне равнището на минималния доход на кандидатите за помощи, като различните социални категории лица получават различни, нормативно определени проценти[13]. Те се прилагат спрямо стойността на ГМД и в зависимост социалния статус на всеки член от състава на кандидатстващото семейство, като на тази основа се определя стойността на неговия диференциран минимален доход (ДМД).

Упражняването на право на социална помощ е лично и отказът от него или прехвърлянето му са недействителни[14]. Личният характер на правото на социална помощ произтича от същността на института на социалното подпомагане и изключва придобиването му от трети лица, вкл. и по пътя на наследяването. Искането за иницииране на административното производство е в пряка връзка с правния интерес от издаване на административния акт. То представлява твърдение, че заявителят притежава материално право, което следва да бъде обективирано в индивидуален административен акт, който разпорежда определени субективни права на социална закрила.

Със закона се въвежда формата на социалното подпомагане в България – отпускане на социални помощи, които са средства в пари и/или в натура и допълват или заместват собствените доходи до основните жизнени потребности или задоволяват инцидентно възникнали потребности на подпомаганите лица и семейства[15].

[12] Чл. 12, ал. 3 от Закона за социално подпомагане
[13] Чл.9, ал.3 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане
[14] Решение № 34 от 17.09.2008 г. на КЗЛД
[15] Закон за социално подпомагане, чл. 11, ал. 1.

ГЛАВА ВТОРА

Административноправен режим за социално подпомагане по реда на Закона за социално подпомагане

В тази глава са представени административно правните режими за отпускане на социални помощи по Закона за социално подпомагане. Изследвани са материалните и процесуалните норми за предоставяне на социална закрила на хората, с оглед техните специфични социални потребности.

В последователност са разгледани условията за отпускане на еднократни, месечни и целеви помощи, регламентирани в Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане и Наредба № РД-07-5 от 16.05.2008 г. за условията и реда за отпускане на целева помощ за отопление правото на целева помощ за отопление, както следва:

- еднократна помощ по чл.16 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане;
- еднократна помощ по чл.16 а от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане;
- месечна помощ по чл.9 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане**;**
- целева помощ по чл. 14 от Правилника за прилагане на закона за социално подпомагане**;**
- месечна целева помощ при обявено извънредно положение или обявена извънредна епидемична обстановка по чл.16б от правилника за прилагане на закона за социално подпомагане;
- целева помощ по чл.17 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане;
- целева помощ по чл.20 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане;

- целева помощ за отопление по реда на Наредба № РД-07-5 от 16.05.2008 г. за условията и реда за отпускане на целева помощ за отопление правото на целева помощ за отопление.

Еднократна социална помощ по чл.16 от ППЗСП може да се отпуска веднъж в годината за задоволяване на инцидентно възникнали здравни, образователни, комунално-битови и други жизненоважни потребности на лицата и семействата. В случая правната норма определя оперативната самостоятелност, като посочва само общите рамки на дейността на органа и предвижда органът да действа по целесъобразност и при необходимост, в интерес на „лицата и семействата". Оправомощаването за упражняване на оперативна самостоятелност е постигнато чрез включване на съответни неопределени – общи понятия и изрази.

Правна възможност за друг вид **целева еднократна помощ се съдържа в чл.16а от ППЗСП**, според която може да се отпусне социална помощ за покриване на разходите, свързани с издаване на документи за самоличност – такси за издаване на документи – удостоверение за постоянен адрес и за издаване на лична карта. Помощта е въведена, за да се намери решение за спешно подпомагане на хора в рискови ситуации – лица, изтърпели наказание „лишаване от свобода“, хора останали без дом, при унищожени документи в следствие на пожар, наводнение и др. бедствия, бежанци и др.

Не е възможно да бъдат предвидени и определени всички възможни ситуации, които ще настъпят в реалния живот, за това в чл.16а ППЗСП не са предвидени условия за отпускане на помощта. Правната норма регламентира възможност да бъде отпусната целева еднократна помощ до размера на гарантирания минимален доход. На директора на дирекция „Социално подпомагане“ е предоставена възможност да прецени

конкретният размер на помощта, в зависимост от разходите необходими за издаването на личната карта.

Месечната помощ по чл. 9 от ППЗСП се отпуска на лица и семейства[16], чийто доход за предходния месец е по-нисък от определен ДМД. Право на месечна помощ имат лица и семейства по настоящ адрес, на който се извършва и социалната анкета с доходи под ДМД, които отговарят на допълнителните условия, изрично посочени в ППЗСП. На проверка и преценка подлежат доходите на лицето или семейството, имущественото състояние, семейното положение, здравословното състояние, трудовата и учебната заетост, учебната заетост на децата, когато те подлежат на задължително предучилищно и училищно образование, възрастта и други констатирани обстоятелства, отнасящи се към възможността сами или с помощта на задължените по закон да ги издържат лица, да осигуряват задоволяване на основните си жизнени потребности.

Размерът на месечната помощ се определя като разлика между ДМД и доходите на лицата и семействата от предходния месец. Доходите се декларират за месеца, през който са получени независимо за кой период се отнасят.

ППЗСП доразвива положителните страни на ЗСП, но в същото време възпроизвежда някои слабости, едно от по-важните е въведеният шест месечен период на изчакване за безработните лица, преди да придобият право на месечно социално подпомагане. Това изискване е в противоречие на основните принципи на социалното подпомагане - подпомагане на гражданите, които без помощта на другиго не могат да задоволяват своите основни жизнени потребности и укрепване и развитие на обществената

[16] По смисъла на § 1, т. 2 от ДР на ППЗСП "Семейството" включва съпрузите, ненавършилите пълнолетие деца, както и навършилите пълнолетие, ако продължават да учат, до придобиване на средно образование, но не по-късно от 20-годишна възраст (родени, припознати, осиновени, доведени, заварени, с изключение на сключилите брак).

солидарност в трудни житейски ситуации.

Въвеждането на задължение за полагане на общественополезен труд, в продължение на 14 дни в рамките на един месец, при 4 часов работен ден, законодателят се е мотивирал със стимулиране на трудовата активност на лицата в трудоспособна възраст. Ниските размерите на помощите отпускани на лицата и семействата, липсата на механизъм за заплащане на труда положен от отработващите обществено полезен труд, както и липсата на социално осигуряване за периода на престация на работна сила, правят неефективен приложеният подход.

Месечната **целева помощ по чл. 14, ал. 1, т. 1 - 4 от ППЗСП** е предназначена за изплащане на наем на определени категории лица и семейства, настанени в общински жилища, чийто доход за предходен месец е до 250 на сто от диференцирания минимален доход. Право на получаване на помощта имат следните категории лица и семейства:

1. сираци до 25-годишна възраст, завършили социален и учебно-професионален център[17];

2. самотни стари хора над 70-годишна възраст;

3. родители, отглеждащи сами децата си.

Определение на понятието "Родител, отглеждащ сам дете/деца" е дадено в § 1, ал. 1, т. 3 от ДР на ППЗСП. Такова е лице, което поради

[17] Определение за Социалните учебно-професионални заведения е дадено в чл. чл. 13 от Наредба № 4 от 16.03.1999 г. за условията и реда за извършване на социални услуги. Това са услуги, които осигуряват професионална квалификация и преквалификация на лица от 14 до 35-годишна възраст с определена група инвалидност, с лека умствена недостатъчност и със сетивни увреждания.

вдовство, развод или несключен граждански брак отглежда сам деца до 18-годишна възраст, както и навършилите пълнолетие лица, в случай че продължават да учат, до придобиване на средно образование, но не по-късно от навършване на 20-годишна възраст. Така формулирано, определението не дава решение на многото случаи в практиката, при които родители в условия на фактическа раздяла се грижат сами за своите деца, погрешното тълкуване и прилагане на нормата от служителите в териториалните дирекции на Агенция за социално подпомагане, ги лишава от право същите тези родители и е основание за повдигане на административни спорове пред съдилищата в страната. Това води до затруднения при определяне на правото на месечна целева помощ за заплащане на наем за общинско жилище на съпрузи, живеещи във „фактическа раздяла“ и отглеждащи сами дете/деца. След като законодателят в § 1, ал. 2 ДР ППЗСП е приравнил фактически живеещите на семейни начела с понятието за семейство, то живеещите във фактическа раздяла съпрузи, според трайната съдебна практика на ВАС, не следва да се възприемат като семейство за целите на социалното подпомагане. На основание чл.46, ал. 2 от ЗНА и по аргумент на противното лицата в условие на „фактическата радяла“ трябва да бъдат приравнени на разведени.[18]

Месечната целева помощ по чл.16б от ППЗСП[19] е компенсаторен механизъм във връзка с ограниченията, наложени от държавата за превенция и противодействие на причини, които са основание за обявяване на извънредно положение или извънредна епидемична обстановка, предпоставили оставане без работа на членове на семейства, други принудили да ползват неплатен отпуск и останали вкъщи, за да се грижат за децата си.

[18] Решение № 15267 от 19.11.2013 г. на ВАС по адм.д.№9684/2013 г., IV о.
[19] ДВ, бр. 77 от 2020 г.

Месечната целева помощ при обявено извънредно положение или обявявана извънредна епидемична обстановка по чл. 16б, ал. 1, от ППЗСП се отпуска на семейства с деца до 14 годишна възраст[20], когато:

- двамата или единият от работещите родители, или родител, отглеждащ сам дете, не може да извършват дистанционна работа от вкъщи и нямат възможност да ползват платен отпуск или не получава парично обезщетение за временна неработоспособност;
- двамата или единият от родителите, или родителят, отглеждащ сам дете, са останали без работа, но нямат право на обезщетение за безработица или размерът на получаваното обезщетение е по-нисък от нормативно фиксиран средномесечен доход;
- двамата или единият от родителите, или родителят, отглеждащ сам дете, са самоосигуряващи се лица, които не могат да упражняват занятието си поради въведените ограничения във връзка с извънредното положение или извънредната епидемична обстановка;

Помощта се отпуска ако са изпълнени и следните условия:

- двамата или единият от родителите, или родителят, отглеждащ сам дете, не получават обезщетение за бременност и раждане по чл.48а от КСО;
- децата не са настанени извън семейството по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето;
- не посещават училище или детска ясла и детска градина, както и предучилищните групи поради въведените ограничения в училището

[20] Деца до 14 годишна възраст се считат и децата, навършващи 14 годишна възраст през месеца, в който е подадено заявление – декларация за месечна целева помощ по чл.16б от ППЗСП.

или в детското заведение във връзка с извънредното положение или извънредната епидемична обстановка;

- средномесечният доход на член от семейството за месеца, в който в училището/детското заведение са въведени ограничения във връзка с извънредното положение или извънредната епидемична обстановка е по-нисък или равен на 150 % от минималната работна заплата.

Целевата помощ за лечение в чужбина е регламентирана в чл. 11 – чл.15 от ЗСП и чл.17 от ППЗСП. С нея е предоставена възможност за отпускане на еднократна помощ на лица, получили разрешение от НЗОК за лечение в чужбина за покриване на разходите за дневни и квартирни за тях, техните придружители и донори. Помощта се отпуска независимо от еднократните помощи по чл. 16 от ППЗСП.

Право на ползване на помощта имат лица, получили разрешение за лечение в чужбина от НЗОК за сметка на бюджета му. Помощта се дава за покриване разходите за дневни и квартирни за тях, техните придружители и донори, когато те не са включени в стойността на отпусната сума за лечение. Разрешението за лечение в чужбина трябва да е издадено от Националната здравноосигурителна каса (НЗОК) и в него изрично да е посочено, че разходите за лечение са за сметка на бюджета й. В този документ е необходимо да бъде вписан срокът за провеждане на лечението, на база на който се изчисляват допустимите разходи за дневни и квартирни, съгласно Приложение № 2 от Наредбата за служебните командировки и специализации в чужбина.[21]

Необходима предпоставка за отпускането на помощта е получилите право на помощ за лечение в чужбина да не са в състояние сами да посрещнат разходите за лични нужди. Размерът на помощта се определя въз

[21] Приета с ПМС № 115 от 3.06.2004 г., обн., ДВ, бр. 50 от 11.06.2004 г., в сила от 1.07.2004 г.

основа на Приложение № 2 към Наредбата за служебните командировки и специализации в чужбина.

Разпоредбата на чл. 17, ал. 2 ППЗСП, в частта, с която е установен 14-дневен срок за подаване на заявление - декларация, поражда множество въпроси относно нейната законосъобразност и на първо място въпросът допустимо ли е с подзаконов нормативен акт да бъде установен преклузивен срок за упражняване на субективно материално право. Подзаконовата норма на чл. 17, ал. 2 ППЗСП не свързва пропускането на 14-дневния срок с определени правни последици, с оглед на което материалното право по ал. 1 да се счита за преклудирано. Според точния текст на разпоредбата помощта "помощта се отпуска въз основа на заявление-декларация от правоимащото лице или от негов законен представител, подадена преди началната дата за провеждане на лечението или в 14-дневен срок от завръщането му в страната". Така формулираният текст не създава императивно правило, нарушаването на което да поражда правопогасителен или правопреклудиращ ефект. Аргумент в подкрепа на такова тълкуване е по-високата по степен норма на чл. 14, ал. 7 ЗСП, която предвижда тримесечен погасителен срок за вземанията на лицата по закона, смятано от края на месеца, за който се отнасят. Липсва разпоредба в ЗСП или в друг закон, която да бъде директно приложена по силата на чл. 15, ал. 3 от Закона за нормативните актове. Спорът за законосъобразността на подзаконов нормативен акт или на отделна негова разпоредба следва да бъде разрешен в производство по чл. 185 и сл. АПК.[22]

Процедурата за отпускане на **еднократна помощ за безплатно пътуване с железопътния транспорт в страната два пъти в годината – отиване и връщане** е регламентирана в чл. 11 – чл.15 от ЗСП и чл.19 – чл.20 от ППЗСП. Целевата помощ за е предназначена за лица със 71 на сто или

[22] Решение № 5647 от 25.04.2014 г. на ВАС по адм. д. № 582/2014 г., VI о.

над 71 на сто степен на трайно намалена работоспособност или определени вид и степен на увреждане, децата до 16-годишна възраст с трайно увреждане и военноинвалидите и може да се предоставя за срока на ЕР на ТЕЛК/НЕЛК, и пожизнено на лица притежаващи Книжка на военноинвалид. Правото се ползва след издаване на удостоверение от дирекция „Социално подпомагане“.

Прилагането на разпоредбата на чл. 19 от ППЗСП ограничава определени групи лица с трайни увреждания от райони без изградена железопътна мрежа да не могат в еднаква степен да упражнят правата си, и в еднаква степен да получат подкрепа от държавата. С постановление № 53 от 01.04.2010 год. на Министерски съвет, публикувани в ДВ и в сила от 09.04.2010 год., са приети изменения в чл.19 от ППЗСП. Изменената разпоредба отменя възможността лицата с увреждания да ползват по избор безплатно пътуване два пъти в годината – отиване и връщане с автобусния или с железопътния транспорт.

С измененията в разпоредбата се допуска по-неблагоприятно третиране на лицата с трайни увреждания, населяващи райони без изградена железопътна мрежа и ги поставя в по-неблагоприятно положение в сравнение с лицата от райони с изградена такава. Това обстоятелство представлява пряка дискриминация на основата на признак „увреждане” и доколкото местожителството на лицата е част от персоналната сфера на гражданина и предполага личен избор и по признак „лично положение“.

Целевата помощ за отопление се отпускат на лица и семейства за допълване на собствените доходи през отоплителния сезон, който обхваща периода от 1 ноември до 31 март.

Съгласно чл.2 от Наредба № РД-07-5 от 16.05.2008 г. за условията и реда за отпускане на целева помощ за отопление правото на целева помощ за отопление имат лицата и семействата, чийто средномесечен доход за

предходните 6 месеца преди месеца на подаване на заявлението-декларация е по-нисък или равен от диференцирания доход за отопление и отговарят на условията по чл. 10 и 11 от ППЗСП. При преценяване на правото на подпомагане с целева помощ за отопление се прилагат изискванията по отношение на имуществен, трудов, здравен и социален статус, регламентирани като критерии за достъп на лицата и семействата до месечни социални помощи по чл.9 от ППЗСП.

Основна цел на целевата помощи за отопление, регламентирана в Наредба № РД-07-5 от 16.05.2008 г. за условията и реда за отпускане на целева помощ за отопление е да ограничи бедността като намали социалната тежест от увеличаването на цените на твърдото гориво, електроенергията и топлоенергията, като по този начин се осигури социална защита на уязвими групи от населението през отоплителния сезон.

Правната рамка регламентираща правото на лица и семейства на целева помощ за отопление е добре организирана от гледна точка на цели, принципи и критерии и взаимовръзки с други нормативни актове в областта на социалното подпомагане. Подпомагането с целеви помощи за отопление се прилага при диференциран подход към различните уязвими групи. Предвидените критерии са в голяма степен рестриктивни и ограничаващи правото на целева помощ за отопление на хора в нужда, включително лица и семейства без доходи или с ниски доходи. Такъв критерий е въведеният шест месечен период на изчакване за безработните лица, преди да придобият право на месечно социално подпомагане. Много често този критерии не може да бъде изпълнен в рамките на срока за подаване на заявление – декларация за отпускане на целевата помощ за отопление в дирекциите за социално подпомагане.

Подпомагането с енергийни помощи, като средство за отопление през зимния сезон е единствено предвидената мярка за борба с енергийната

бедност. Правната рамка за борба с бедността остава далеч от разрешаване на проблема с енергийната бедност на уязвимите групи от обществото. С Директива 2009/72/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 13 юли 2009 година за вътрешния пазар на природен газ са част от Третия енергиен пакет и имат задължителен характер. Според двата документа, всяка държава членка сама определя обхвата на лицата и семействата в рамките на понятието „уязвими клиенти“, от гледна точка на енергийната бедност и взима мерки за тяхната защита.

Размерът на целевата помощ за отопление е еднакъв за всички подпомагани лица и семейства, без значение на броя на лицата и децата, включени в състава на семейството и размера на реализираните доходи. Този подход на законодателя към подпомагане на уязвимите групи от обществото не е социално справедлив, тъй като разрешава еднакъв размер на помощта за отопление на лице или семейство без никакви доходи и такива с доходи под ДДО. В същото време не отчита необходимостта от отопление на единица жилищна площ, необходима според броя на членовете на семейството. Социалната справедливост изисква да бъдат отчетени възможностите на лицата и семействата да си помогнат при осигуряване на нуждата от отопление на жилищата си. Размерът на целевата помощ за отопление може да бъде определен като разлика между действителните доходи на лицата и нормативно определена защитена максимална доходна линия.

ГЛАВА ТРЕТА

Контрол на системата за социално подпомагане

В тази глава са разгледани контролно-гаранционните способи за законност в държавното управление в областта на социалното подпомагане,

регламентирани в ЗСП. Тази дейност се изпълнява от Инспекторат, който е конституиран към Агенцията за социално подпомагане, като специфична държавна и административна дейност, като израз на проява на държавно управленската функция на администрацията.

Инспекторатът е самостоятелно звено в структурата на АСП, на пряко подчинение на изпълнителния директор и подпомага осъществяването на контролните му функции при провеждане на държавната политика в областта на социалното подпомагане. Той се ръководи от ръководител. Организационната структура, процедурите за изпълнение на дейностите и задачите, както и основните права и задължения на служителите в инспектората са регламентирани с Вътрешни правила на инспектората към изпълнителния директор на АСП.

Контролът в административните структури на АСП е основна управленска функция и представлява съществен елемент от процеса на ръководство и управление. Контрола е административен, защото е създаден като елемент от организационната структура на АСП и се извършва от административни органи и длъжностни лица, включени в структурата на АСП. Той е административен и с оглед субекта, който го извършва.

Осъществяваният административен контрол от инспекторатът към АСП е проява на държавно управление, но в контролна форма. Контролът е специализиран и цели да осигури законосъобразно и правилно прилагане на нормативната уредба и вътрешно нормативните документи на АСП от териториалните поделения на агенцията, в дейностите по социална закрила на хората със специфични социални потребности.

Контролът в административните структури на АСП е основна управленска функция и представлява съществен елемент от процеса на ръководство и управление. Контрола е административен, защото е създаден

като елемент от организационната структура на АСП и се извършва от административни органи и длъжностни лица, включени в структурата на АСП. Той е административен и с оглед субекта, който го извършва. Контролната дейност включва система от наблюдения и проверки за установяване на съответствието между правните норми (закони, правилници, наредби), вътрешнонормативна уредба и фактическото състояние на контролираната администрация.

Развита е темата за конституционното право за участието на гражданите в контролната фаза от управлението на социалното подпомагане, регламентирано със ЗСП. Правото на гражданите да се сдружават, провъзгласено в чл. 12 от основния закон на Република България , следва да се схваща във възможността да извършват колективни действия в сфера в общ интерес, която е един от най-важните аспекти на правото на сдружаване.

Възможността за участие на гражданите в общественото управление на държавата е гарантирано от Конституцията на Република България от 1991 год., в чиито чл.19, ал.2 е предвидено „Законът създава условия за кооперирane и други форми на сдружаване на гражданите и юридическите лица за постигане на стопански и социален напредък". В най-висшия по степен нормативен акт, българският законодател отрежда мястото и ролята на обществените съвети, като необходим орган, който да подпомогне развитието на обществото.

ЗСП прогласява принципа на сътрудничество и солидарността при осъществяване на социалното подпомагане чрез съвместна работа с областните администрации, органите на местно самоуправление и юридическите лица с нестопанска цел, осъществяващи дейност в обществена полза.

Европейското членство на България поставя допълнителни изисквания пред местните власти за активно взаимодействие с гражданското общество, за отчетност, прозрачност и ефективност в управлението на общините и в оползотворяване на средствата от националните и европейските фондове. Европейската харта и принципите на доброто управление на местно ниво също акцентират върху необходимостта от демократично и отворено местно самоуправление с широко участие на гражданите и в името на обществения интерес.

Обществените съвети работят за подпомагане и подобряване работата на общинската власт и институциите (от една страна) и активизиране и включване на местната общност в местното развитие и в решаването на важни обществени проблеми. Всичко това води до повишаване на капацитета на местно ниво и до изграждане на партньорство между граждани и управляващи.

Обществеият съвет за социално подпомагане се явява добра форма за взаимодействие, за отчетност и прозрачност, за обединяване на усилията на граждани, експерти и институции и за привличане на всички заинтересовани страни за решаването, на общинско ниво, на важните проблеми в областта на социалната защита на гражданите.

В чл.35 от ЗСП е предвидена възможност в общините, с решение на общинските съвети, да се създават Обществени съвети, които да оказват съдействие и помощ при извършване на дейностите по социално подпомагане и упражняват обществен контрол върху тяхното осъществяване.[23]

[23] https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/.../ZAKON_za_socialno_podpomagane.rtf

Заключение

В заключението са изведени са направени следните изводи:

1. Създадена е законова уредба от една и съща област в различни закони. Тази несъобразителност на законодателя е свидетелство за допусната нецелесъобразност в конкретизиране на реда, начините и системата на практическото прилагане на социалното подпомагане, доколкото реализирането на конституционно закрепеното право на гражданите е в неговите правомощия. Цитираните по-горе нормативни документи са издадени при несъобразяване с разпоредбата на чл.10 от Закона за нормативните актове (ЗНА). Норми уреждащи отношения от една и също област, тази на социалното подпомагане са регламентирани в няколко закона. Установената законодателна несъобразителност не води до конституционна несъобразителност, но е пречка да се постигнат целите на социалното подпомагане. Необходимо е да се предвиди една обща оценка на потребностите, която да се фокусира върху специфичните социални проблеми и причините за тяхното възникване, за да може да бъдат планирани дейности, да се ангажират всички относими инструменти за тяхното решаване.

2. В почти всички случаи помощта се търси, когато рискът вече е настъпил и лицето или семейството са засегнати. Оказваната подкрепа се явява опит за решаване на възникнал проблем, без да се положат достатъчно усилия за разкриване на причината, която го е предизвикала. Предоставената социална закрила се дава за омекотяване на негативните последствия от бедността и неравенствата, чрез предоставяне на парични средства или ползване единствено на социални услуги, които не са взаимосвързани, координирани, допълващи и достатъчни за преодоляване на факторите, възпроизвеждащи социалния проблем. Не са предвидени правни механизми, които да оценят от една страна факторите обуславящи

рисковете при лицата и семействата, от друга да бъдат установени техните силни страни и възможностите да се инвестира в тяхното развитие, за да се намерят трайни решения за излизане от ситуация на социална изолация.

3. Внедряване на семейно-ориентиран подход в социалната закрила, фокусиран върху специфичните социални потребности на лицата и семействата е необходимо, за да се гарантира правото на добро развитие на детето в семейството. Изисква се прилагане на подход, в който да бъдат привлечени и подкрепени родителите / лицата, оказващи грижи, като се постигне базова сигурност и реализиране на потенциала им като родители, за де се създадат възможно най-добрите условия за живот и развитие на децата. Това е необходимо, за да се преустанови практиката за мултиплициране на социалните проблеми в следващите поколения.

4. Всяка от многото видове помощи, които са субективно право на лицата или семействата са насочени към удовлетворяване на различни по естество социални проблеми и е обвързано с провеждане на отделна административна процедура, която включва подаване на заявление, прилагане на документи, които са нормативно регламентирани и които администрацията не може да ги получи по служебен път, регистрация, оценка, проверка за редовност на документите и преценяване на наличието на претендираното материално право, изготвяне на социални доклади, оценки и становища подкрепящи предложения проект за решение. Този ред на реализиране на конституционно закрепеното право на социална закрила е утвърдила практики, които пораждат допълнителна тежест за хората със социални проблеми и за служителите в Агенцията за социално подпомагане. Гражданите са задължени да познават своите социални права, които се съдържат в различни нормативни документи, да подадат необходимия брой заявления за всяко от относимите към потребностите им материални правни норми, тъй като не е предвиден механизъм за комплексна оценка за подкрепа на всички членове на семейството,

изложени на социален риск. Тежестта за администрацията се изразява в необходимостта да стартира отделни административни производства по всяко постъпило заявление от конкретно лице или семейство, паралелно и независимо да извърши всички процесуални действия, предвидени в нормативните документи и да се произнесе с отделни административни актове по всяко от исканията.

5. Създадени са няколко държавни органи, на които законодателят е възложил извършване на дейности за социална защита на гражданите, това са Агенция за социално подпомагане, Държавна агенция за закрила на детето, Агенция за хората с увреждания и Агенция за качеството на социалните услуги. Всеки орган действа самостоятелно и независимо от друг, изпълнявайки функции и дейности, в съответствие с компетенциите си.

IV. Публикации във връзка с темата на дисертационния труд

Публикации в национални издания:

Статии, свързани с дисертацията, за периода от октомври 2015 г. – до август 2022 год.:

1. „Актуални моменти в административноправния ред за настаняване на лица поставени под запрещение в заведения за социални услуги“, Научни трудове на Института за държавата и правото, БАН, Том VI, 2016, с.28-35;

2. „Актуални моменти в административнопроцесуалния ред за настаняване на пълнолетни лица в заведения за социални услуги“, Сборник с доклади от национална конференция на докторантите в областта на правните науки, ISSN 2603-3011, 2017, с.19-31;

3. „Хората с увреждания и правото им на равнопоставеност в политиките за социалното подпомагане“, Сборник с доклади от национална научна конференция, Икономически университет – Варна, 2018, ISBN:978-619-241-005-6, с. 290-296;

4. „Минимални доходи на лицата и семействата по смисъла на Закона за социално подпомагане“, Сборник с доклади от национална научна конференция, Икономически университет – Варна, 2018, стр.145-150, https://www.ue-varna.bg/bg/article.aspx?catid=2529

5. „Граници на дискреционната власт на директора на Дирекция „Социално подпомагане” при преценяване на правото на еднократни помощи по постъпили заявления – декларации от граждани“, Сборник с доклади от национална конференция на докторантите в областта на правните науки, ISSN 2603-3011, 2018, с. 32-40;

6. „Законът за социално подпомагане и административноправните производства при осигуряване на правата на гражданите в системата на социалното подпомагане“, Сборник с доклади от национална конференция

на докторантите в областта на правните науки, ISSN 2603-3011, 2019, с. 32-40;

7. Конституционни основи на социалното подпомагане, Сборник по повод 150-годишнината от създаването на БАН и юбилей на основоположника на съвременната социология на правото в България проф. д-р Стефка Наумова. С., Сноумет, 2020, ISBN 978-619-239-466-9

Публикации в международни/чуждестранни научни издания:

1. „Борбата с бедността в България в контекста на Програмата за развитие на ООН“, Сборник с доклади от международна научна конференция „ООН: исторически традиции и съвременно право“, ИДП-БАН, ЮЗУ „Н. Рилски“, Благоевград, 2015, с. 615 – 626.

2. „Притежаваното движимо и недвижимо имущество и правото на социални помощи в контекста на Закона за социално подпомагане“, Научни трудове на РУ, 2018 г., ISSN 1311-3321 (print), ISSN 2535-1028 (CD-ROM), ISSN 2603-4123 (on-line), http://conf.uni-ruse.bg/bg/?cmd=dPage&pid=proc18;

3. „Обществен контрол на системата за социално подпомагане“, НАУЧНИ ТРУДОВЕ, Том 55, серия 7, Правни науки, РУ, стр.62-65, http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp17/7/7-11.pdf;